

rallies, spectacular sports and other mass events; maintenance of public order in the elimination of the consequences of an accident, civil and natural disasters; prevention or termination of unlawful encroachments. This activity should be legal, that is, to be carried out in accordance with the procedure established by law. The analysis of criminal proceedings was carried out, which allowed formulating conclusions about the person of the victim in this category of criminal proceedings.

Keywords: forensic characteristic, person of the victim, encroachment on the life of the law enforcement officer.

УДК 343.79

Г. М. Зеленов

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ПІД ЧАС КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ ВИННИХ ОСІБ ЗА ЧАСТИНАМИ 1 ТА 3 СТАТТІ 197-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Статтю присвячено встановленню співвідношення ознак складів злочинів, передбачених частинами першою та третьою статті 197-1 Кримінального кодексу України. У процесі аналізу юридичної літератури та правозастосовної практики відстоюється позиція відповідно до якої в частині третій цієї статті закріплено самостійний склад злочину, а не кваліфікуюча ознака складу злочину, передбаченого частиною першою статті 197-1 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: самовільне зайняття земельної ділянки, самовільне будівництво, значна шкода, склад злочину, кваліфікація злочинів.

Постановка проблеми. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за самовільне зайняття земельної ділянки» від 11 січня 2007 року Кримінальний кодекс України (далі – КК) було доповнено ст. 197-1 «Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво». З моменту прийняття цього закону ст. 197-1 КК не зазнала жодних змін. Тривале та незмінне існування цієї кримінально-правової норми мало б сприяти її однаковому розумінню і, як наслідок, однаковому правозастосуванню. Проте аналіз юридичної літератури, а також правозастосовної практики дає змогу висувати, що цього не сталося.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кримінальної відповідальності за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво в своїх роботах досліджували Н. О. Антонюк, П. С. Берзін, О. О. Дудоров, З. А. Загинеї, М. В. Захарчук, М. І. Мельник, Р. О. Мовчан, В. О. Навроцький, О. О. Пенязькова, М. І. Хавронюк та інші правники. Водночас окремі питання кваліфікації дій винних осіб за ст. 197-1 КК до цього часу залишаються не вирішеними та потребують окремої уваги.

Формування цілей. Метою цієї статті є виявлення проблемних аспектів під час кваліфікації діянь винних осіб за ч. 1 та 3 ст. 197-1 КК та формування науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Причиною такого стану справ, на думку О. О. Дудорова та Р. О. Мовчана, є невдале конструювання диспозиції ч. 3

ст. 197-1 КК, яке породжує неоднозначність з питання, яким за законодавчою конструкцією є склад злочину, передбачений цією кримінально-правовою нормою, – матеріальним чи формальним. Використане в ній формулювання «самовільне будівництво будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці, зазначеній у ч. 1 цієї статті» допускає два варіанти відповіді щодо того, яке самовільне зайняття земельної ділянки має передувати самовільному будівництву: 1) самовільне зайняття будь-якої земельної ділянки, крім указаних у ч. 2 ст. 197-1 КК, навіть таке, яке не спричинило значної шкоди; 2) лише те самовільне зайняття земельної ділянки, яке спричинило значну шкоду й про яке йдеться в ч. 1 ст. 197-1 КК [1, с. 215 – 216].

На думку одних науковців, з об'єктивної сторони злочин, передбачений ч. 1 ст. 197-1 КК, полягає в самовільному зайнятті земельної ділянки, а злочин, передбачений ч. 3 ст. 197-1 КК, – у самовільному будівництві будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці [2, с. 429; 3, с. 562]. Натомість інші науковці вважають, що в ч. 3 ст. 197-1 КК закріплено не самостійний склад злочину, а кваліфікуюча ознака складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 197-1 КК [4, с. 86; 5, с. 228; 6, с. 233].

Як слушно зазначають О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан, з одного боку, якби законодавець, формулюючи ч. 3 ст. 197-1 КК, хотів сконструювати відповідний склад злочину як формальний, то достатньо було б зазначити «самовільне будівництво на самовільно зайнятій земельній ділянці», що дало б змогу охопити всі випадки самовільного будівництва на будь-яких самовільно зайнятих земельних ділянках, крім указаних у ч. 2 ст. 197-1 КК. За такого тлумачення закону особа, яка вчинила самовільне будівництво на самовільно зайнятій земельній ділянці, у випадку, якщо самовільне зайняття не спричинило значної шкоди, має притягуватися лише до адміністративної відповідальності, до того ж (з огляду на ст. 36 КУпАП) окремо за самовільне зайняття земельної ділянки й окремо за самовільне будівництво. З іншого боку, більш доречним у цьому разі науковці вважають буквальне тлумачення кримінального закону. Зі змісту ч. 3 ст. 197-1 КК не випливає, що злочином визнається самовільне будівництво будівлі (споруди) лише за умови, що самовільне зайняття земельної ділянки заподіяло значну шкоду. Вказівка в ч. 3 ст. 197-1 КК на земельну ділянку, «зазначену в частині першій цієї статті», означає тільки те, що самовільно зайнята земельна ділянка як місце самовільного будівництва не належить до числа земель з особливим правовим режимом, перерахованих у ч. 2 ст. 197-1 КК [1, с. 216–217].

Відсутність єдиного підходу щодо тлумачення ознак диспозиції ч. 3 ст. 197-1 КК також має місце в правозастосовній діяльності органів досудового розслідування та судів. Так, органами досудового розслідування Особа 3 обвинувачувалась у тому, що вона перебуваючи на земельній ділянці, яка є у володінні Київської міської ради, не маючи права на володіння чи користування цією ділянкою, умисно, з корисливих спонукань, для самовільного будівництва будівлі завезла будівельні матеріали та розмістила їх там, тим самим самовільно зайняла зазначену вище земельну ділянку. Після цього Особа 3 організувала розривання траншеї для

облаштування каналізації та складання побутових і будівельних відходів. Після чого Особа 3 без затвердженого проекту, не маючи відповідних дозвільних документів, на цій же земельній ділянці самовільно побудувала одноповерхову дерев'яну будівлю для використання її надалі під заклад громадського харчування. Згідно з розрахунком розміру збитків, проведеного Державною екологічною інспекцією в м. Києві, сума збитків, нанесених державі, становить 17300 грн, що не є значною шкодою. Дії обвинуваного органами досудового розслідування було кваліфіковано за ч. 3 ст. 197-1 КК [7].

Виправдовуючи Особу 3, суд першої інстанції у своєму рішенні, зокрема, зазначив, що ч. 3 ст. 197-1 КК передбачена кримінальна відповідальність за самовільне будівництво будівлі на самовільно зайнятій земельній ділянці, зазначеній у ч. 1 ст. 197-1 КК. Ч. 1 ст. 197-1 КК передбачена кримінальна відповідальність за зайняття земельної ділянки, яким завдано значної шкоди її законному володільцеві або власникові. Згідно з приміткою до ст. 197-1 КК – шкода, передбачена частиною першою цієї статті, визнається значною, якщо вона в сто й більше разів перевищує НМДГ. Шкода, яка заподіяна самовільним зайняттям земельної ділянки Особою 3 становить 17300 грн, що значно менше від шкоди, яка зазначена в примітці до ст. 197-1 КК, а тому в діях Особи 3 відсутній склад злочину, передбачений ч. 3 ст. 197-1 КК, з огляду на таке. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 197-1 КК, полягає в самовільному зайнятті земельної ділянки. Однак указаний злочин є злочином з матеріальним складом, а тому для встановлення об'єктивної сторони цього злочину треба встановити не тільки самовільне зайняття земельної ділянки, але й настання суспільно небезпечних наслідків – спричинення її власникові чи законному володільцеві – значної шкоди, яка з огляду на примітку до ст. 197-1 КК та ППВСУ № 9 від 28.05.2004 має становити не менше 47050 грн, та з огляду на те, що така шкода, як наслідок дій Особи 3 по самовільному зайняттю земельної ділянки відсутня – відсутня й об'єктивна сторона злочину, як його обов'язкова складова, а відповідно і склад злочину [7].

З таким висновком погодився і суд апеляційної інстанції, який, зокрема, зазначив, що конструкція норми ч. 3 ст. 197-1 КК визначає не тільки об'єкт злочину – самовільне будівництво будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці, зазначеній у ч. 1 цієї статті, але й наявність такої обов'язкової ознаки як завдання значної шкоди її законному володільцеві або власникові [8].

Утім ряд судів першої та апеляційної інстанцій підтримують іншу позицію. Особу 1 було визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 197-1 КК. Підсудна Особа 1 без оформлення в установленому порядку права власності або іншого права на землю, самовільно без отриманого в установленому порядку дозволу та належно затвердженого проекту, самовільно змінила геометричні розміри магазину, а саме: на самовільно зайнятій земельній ділянці, земель житлової та громадської забудови державної власності самовільно звела прибудову до зазначеного магазину

без відповідних документів, які підтверджують право власності або користування прилеглою до магазину земельною ділянкою [9]. Іншим вироком було затверджено угоду про визнання винуватості Особи 1 у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 197-1 КК. Особу було визнано винною в тому, що вона діючи умисно, у спосіб зведення на земельній ділянці частини фундаменту та конструктивних елементів багатопверхового будинку на самовільно захопленій земельній ділянці без належного дозволу на проведення будівельних робіт та затвердженого проекту, з істотними порушеннями будівельних норм та правил здійснила самовільне будівництво багатоквартирного житлового будинку на самовільно зайнятій земельній ділянці [10]. Угоду про визнання винуватості у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 197-1 КК, було затверджено також іншими вирокми [11]. До того ж у всіх вищезазначених вирокми судом не було встановлено, що в результаті самовільного захоплення земельної ділянки було завдано значної шкоди її законному володільцеві або власникові.

Натомість вирокми Личаківського районного суду м. Львова було затверджено угоду про визнання винуватості особи у вчиненні злочинів, передбачених ч. ч. 1 та 3 ст. 197-1 КК, за таких обставин. Обвинувачена Особа 2 здійснила самовільне зайняття земельної ділянки, завдавши такими діями значної шкоди, у розмірі 451356,37 грн, її власникові – територіальній громаді м. Львова. Крім того, вона здійснила самовільне будівництво будівель, а саме: багатоквартирного житлового будинку на цій самовільно зайнятій земельній ділянці [12]. Якщо б суд підтримував позицію згідно з якою дії винних осіб можна кваліфікувати за ч. 3 ст. 197-1 КК лише в разі самовільного захоплення земельної ділянки, яким було завдано значної шкоди її законному володільцеві або власникові, тоді дії винної Особи 2 мали бути кваліфіковані лише за ч. 3 ст. 197-1 КК, яка, на думку правників, що підтримують цю позицію, закріплює кваліфікований склад злочину, передбачений ч. 1 цієї статті.

Позицію, згідно з якою дії винних осіб можуть бути кваліфіковані за ч. 3 ст. 197-1 КК навіть за відсутності значної шкоди законному володільцеві або власникові захопленої земельної ділянки, відстоюють й окремі апеляційні суди. Скажімо, вирокми Апеляційного суду Волинської області було скасовано вирокми суду першої інстанції щодо Особи 1 у частині її виправдання за ч. 3 ст. 197-1 КК. У вирокми апеляційний суд, зокрема, зазначив, що в диспозиції вказаної статті самовільне будівництво будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці, зазначеній у ч. 1 цієї статті, означає, що самовільно зайнята земельна ділянка є місцем самовільного будівництва та не належить до земель, визначених ч. 2 цієї статті. Отже, зі змісту вказаної кримінально-правової норми випливає, що злочином визнається самовільне будівництво будівлі (споруди) не лише за умови, що самовільне зайняття земельної ділянки заподіяло значну шкоду [13].

Аналіз правозастосовної практики наочно демонструє, що такий неоднозначний підхід до правової кваліфікації близьких за змістом діянь є неприпустимим. Адже в одних випадках особи повністю звільняються від

кримінальної відповідальності, а в інших випадках – до неї притягуються. На нашу думку, більш обґрунтованим та виваженим є підхід згідно з яким у ч. 3 ст. 197-1 КК міститься самостійний склад злочину. До вищезазначених аргументів, на користь цієї позиції, додамо: санкція ч. 1 і ч. 3 ст. 197-1 КК серед обов'язкових альтернативних покарань передбачає таке покарання, як арешт на строк до шести місяців. А це означає, що у випадку, якщо в ч. 3 ст. 197-1 КК закріплено не самостійний склад злочину, а кваліфікуючу ознаку, то дії винних осіб, які вчинили як злочин, передбачений ч. 1 ст. 197-1 КК, так і злочин, передбачений ч. 3 цієї статті, можуть каратися однаково, що не враховує суспільну небезпеку основного та кваліфікованого складів злочинів.

Висновки. Цілком очевидно, що для усунення будь-яких розбіжностей у тлумаченні ч.3 ст.197-1 КК та виправлення невдалого конструювання диспозиції цієї частини треба внести до неї відповідні зміни, які б чітко вказували, що передбачений у цій частині склад злочину є формальним. Задля цього потрібно з диспозиції ч.3 ст. 197-1 КК виключити слова «зазначений у частині першій цієї статті». Утім тривале існування цієї проблеми та невіршення її в спосіб законодавчих змін указує на те, що вона, імовірно, може бути розв'язана в кримінально-процесуальному порядку. Мається на увазі надане Касаційному кримінальному суду в складі Верховного Суду право сформулювати у своєму рішенні висновок щодо застосування норми права в подібних правовідносинах. Однак для вирішення досліджуваної проблеми в зазначений спосіб треба, щоб відповідне кримінальне провадження надійшло на розгляд Касаційного кримінального суду в складі Верховного Суду.

Використані джерела:

1. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво: монографія. Луганськ : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2012. 399 с.
2. Кримінальне право (Особлива частина): підручник у 2 т. / [Данилевський А. О., Калмиков Д. О., Хавронюк М. І. та ін.] ; за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : Елтон-2, 2012. Т. 1. 2012. 780 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Дудоров О. О., Навроцький В. О., Ришелюк А. М. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Юридична думка, 2012. 1316 с.
4. Антонюк Н. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво. *Вісник прокуратури*. 2008. № 1. С. 77–87.
5. Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навчальний посібник / за заг. ред. В. В. Коваленка; за наук. ред. О. М. Джузи та А. В. Савченка. Київ : Атіка, 2011. 648 с.
6. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.

7. Вирок Дарницького районного суду міста Києва від 04 листопада 2016 року в справі № 753/19388/15-к. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62471062> (дата звернення: 10.09.2018).

8. Ухвала Апеляційного суду міста Києва від 01 лютого 2017 року в справі № 753/19388/15-к. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64747673> (дата звернення: 10.09.2018).

9. Вирок Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 03 серпня 2012 року в справі № 1/0529/376/2012. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25547703> (дата звернення: 10.09.2018).

10. Вирок Галицького районного суду міста Львова від 27 вересня 2016 року в справі № 461/4520/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61775109> (дата звернення: 10.09.2018).

11. Наприклад, вирок Баглійського районного суд міста Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 21 березня 2017 року в справі № 207/466/17. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65492965> (дата звернення: 10.09.2018).

12. Вирок Личаківського районного суд міста Львова від 22 червня 2017 року в справі № 463/2704/17. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67336953> (дата звернення: 10.09.2018).

13. Вирок Апеляційного суду Волинської області від 20 січня 2016 року в справі № 161/8775/13-к. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55105370> (дата звернення: 10.09.2018).

Стаття надійшла до редакції 13.09.2018

Зеленов Г. Н. Обеспечение единства судебной практики при квалификации действий виновных лиц по частям 1 и 3 статьи 197-1 Уголовного кодекса Украины

Статья посвящена установлению соотношения признаков составов преступлений, предусмотренных частями первой и третьей статьи 197-1 Уголовного кодекса Украины. В процессе анализа юридической литературы и правоприменительной практики отстаивается позиция в соответствии с которой в части третьей данной статьи закреплён самостоятельный состав преступления, а не квалифицирующий признак состава преступления, предусмотренного частью первой статьи 197-1 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: самовольное занятие земельного участка, самовольное строительство, значительный ущерб, состав преступления, квалификация преступлений.

Zelenov G. Ensuring the Unity of Judicial Practice during Qualification of the Actions of Perpetrators in Parts 1 and 3 of the Article 197-1 of the Criminal Code of Ukraine

The article is devoted to establishing the ratio between the features of the syllables of crimes provided for in parts one and three of Article 197-1 of the Criminal Code of Ukraine. It was established that according to some scholars, from the objective side of the crime, provided for in part one of Article 197-1 of the Criminal Code of Ukraine, involves the unauthorized occupation of a land plot, and the crime, provided for in part 3 of Article 197-1 of the Criminal Code of Ukraine, - in the arbitrary construction of buildings or structures on a self-employed land plot. On the other hand, other scholars

believe that in part three of Article 197-1 of the Criminal Code of Ukraine, not an independent crime, but a qualifying attribute of the crime stipulated in part one of Article 197-1 of the Criminal Code of Ukraine, was fixed. The lack of a unified approach to the interpretation of the features of the disposition of part three of Article 197-1 of the Criminal Code of Ukraine also takes place in the enforcement activities of pre-trial investigation bodies and courts. In the process of the analysis of legal literature and law enforcement practice, the position is held that according to the third part of this article, an independent composition of the crime is assigned, and not a qualifying attribute of the crime envisaged by part one of Article 197-1 of the Criminal Code of Ukraine. In order to eliminate any discrepancies in the interpretation of part three of Article 197-1 of the Criminal Code of Ukraine and to correct the unsuccessful design of the disposition of this part, it is proposed to make appropriate changes to it, which would clearly indicate that the part of the crime provided for in this part is a formal one. For this purpose, it is proposed from the disposition of part three of Article 197-1 of the Criminal Code of Ukraine to delete the words "specified in part one of this article". It is also emphasized that the prolonged existence of this problem and not its solution through legislative changes indicates that it can be solved more quickly in the criminal procedure. This implies that the Cassation Criminal Court, as part of the Supreme Court, has the right to formulate in its decision a conclusion on the application of the rule of law in such legal relationships. However, in order to resolve the problem in question in this way, it is necessary that the relevant criminal proceedings be submitted to the Cassation Criminal Court as part of the Supreme Court.

Keywords: unauthorized occupation of land, unauthorized construction, significant damage, the composition of the crime, the qualification of crimes.

УДК 343.98

*А. М. Лисенко,
І. В. Лисенко*

ХАРАКТЕРИСТИКА ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ ЗА ЛІНІЄЮ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено визначенню стану оперативної обстановки, пов'язаної з учиненням терористичної діяльності в сучасній Україні та факторів, що впливають на неї. Для цього здійснено аналіз статистичних даних щодо вчинення злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, за 2014–2018 роки, а також запропоновано розподіляти фактори, що впливають на оперативну обстановку за досліджуваною лінією роботи, на зовнішні та внутрішні.

Ключові слова: оперативна обстановка, фактори, що впливають на оперативну обстановку, терористична діяльність, терористичний акт, терорист.

Постановка проблеми. Вивчення результатів діяльності правоохоронних органів протягом останніх років свідчить про те, що попри активне застосування державою заходів щодо протидії терористичній діяльності, такі злочини залишаються досить широко розповсюдженими в сучасній Україні. З огляду на значну суспільну небезпеку цих злочинів не випадковим є те, що завдання з протидії терористичній діяльності на сьогодні розглядається в Україні як пріоритетне та входить до комплексу державних євроінтеграційних заходів. Однією зі складових ефективної протидії терористичній діяльності є аналіз та визначення стану оперативної